

İlkokuma ve Yazma Öğretimiyle İlgili Ciddi Bir İddia Üzerine

Cavit BİNBAŞIOĞLU*

İlkokuma ve yazma öğretiminde iki önemli yöntem vardır. Biri, harf yöntemi (daha doğrusu harften başlama yöntemi), diğeri de cümleden başlama yöntemi. Birincisine biresim (terkip, sentez); ikincisine tümce (cümle), sözcük, çözümlene (tahlil, analiz) yöntemleri de denir. Sonunda her ikisi de aynı yere varıyor.

Birincisi mantıksal, ikincisi deneysel yöntemdir. Eğitim bilimi (pedagoji) bilim olmaya başlayıncaya kadar birincisi, daha sonra da ikincisi kullanılmaya başlanmıştır. Eğitim Bilimleri Tarihimizde, daha önce adlandırma (tesmiye) (harflerin adını söyleyerek yazdırma) yönteminden sonra, 1870'lerde "seslendirme" (savti) yöntem kullanılmaya başlamıştır. Bunun zorluğunu ve sakıncısını gören eğitimciler, sözcük ve tümce yöntemi kullanmaya başlamışlardır. Bizde İstanbul Öğretmen Okulu öğretmenliği de yapmış olan Nüzhet Sabit, ilk kez 1918'de "Kelime Usulü ile Elifba" adlı bir eser yazmış ve o sırada bu konuda tartışmalar yapılmasını sağlamıştır.

Daha sonra 1924 yılında o zaman ki İstanbul Milli Eğitim Müdürü Saffet Beyin çağrısı üzerine bir kongre toplanmıştır. Bu kongrede İhsan Sungu, Ali Haydar Taner, Sadrettin Celâl Antel ile birlikte İstanbul İlköğretim Müfettişlerinden Ahmet Halit, Sıtkı ve Salih Beyler de bulunmuştur. Bu kongrede her iki yöntem tartışılmış, başlangıçta tümce yöntemine karşı

eleştiriler yapılmış ve daha sonra tümce yöntemini kuvvetle savunan taraftarlar çoğalmıştır. Bunun üzerine, 1924'te çıkan "İlk Mekteplerin Müfredat Programı"nda iki yöntemden birini seçmek öğretmenlere bırakılmıştır. 1926 programında ise, harfleri seslendirme (savti) yöntem yasaklanmış, sözcük ya da tümce yöntemi uygulanmaya devam edilmiştir. 1936, 1948, 1968 programları da aynı yönde daha açıklayıcı ifadelerle yer vermiştir.

Zaman zaman, ilkokul programlarındaki, meslek kitaplarındaki ve dergilerdeki açıklamalara karşın, basında bu konu üzerinde bazı eleştirilerde bulunulduğu görülmekte idi. Bu kez, bu eleştiri, İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Teknolojisi Merkezi Müdürü sayın Doçent Doktor Banu Öney'den geldi.

Hürriyet gazetesinin 20 Kasım 1994 tarihli ve 88 sayılı pazar eki olan "Show" dergisinde Ömür Gedik imzasıyla yayımlanan "Fişli Eğitime Suçlama : Çocuklarımıza Okuma - Yazma Yanlış Öğretiliyor" başlıklı yazıda Doç. Dr. Banu Öney'e yollama yaparak, göz yaşlarını ve sıkıntılarını sergileyen çocuk fotoğraflarıyla, tümce yönteminin yanlışlığı dramatik bir biçimde dile getirilmiştir.

Yazıda iddia sahibinin kimliği de açıklanmıştır. Bundan öğrendiğimize göre, iddia sahibi, Amerika'da California Üniversitesinde okuma öğrenimi üzerine doktora yapmış ve Türkçe okuma öğrenimine yıllarını vermiş bir uzmandır. Önce, böyle bir kişiliğe saygı

*G.Ö. Gazi Eğitim Fak.Emekli Öğretim Gör.

duyduğumuzu belirtmeliyiz.

Yazıda şu iddialar yer almaktadır.

1- (Tümce yöntemiyle) "Çocuklar okuma ve yazmayı zor ve geç öğreniyorlar." (A.g. yazı, s. 6)

2- "... tüm dengelim yönteminden yola çıkarak uygulanan çözümleme tekniğinin anlamsız olduğunu, harf öğretmenin bir sakıncası olmadığını söyleyenlerin seslerini yeterince yükseltmemesi sistemin sorgulanmasını engelledi." (A.g. yazı, s. 6)

Yazıda okuma - yazmayı erken öğrenen çocuklara kurdele takılması da eleştiriliyor. Bu ayrı bir eğitim sorunu olduğundan, burada söz konusu edilmeyecektir.

Yazıda bu iddialara karşı İstanbul Milli Eğitim Müdürü sayın Naci Akay'ın görüşlerine de yer verilmiştir. O, tümce yönteminin Gestalt psikolojisine dayandığını, çocuğun algılamasının buna göre olduğunu, öte yandan satır üzerindeki göz hareketlerinin de bunu gerekli kıldığını savunur ve ilkökul programındaki şu ifadelerle yer verir: "İlk okuma ve yazmaya öğrencilerin anlayabileceği kısa cümlelerle başlamalıdır. Zamanla bu cümleler kelimelere, kelimeler hecelere bölünmelidir. Daha sonra heceler içindeki harflerin sesleri sezdirilmeye çalışılmalıdır. Bu cümleler sonucunda elde edilen kelime ve sezilen harflerle yeni cümle ve kelimeler kurulmalıdır. Okuma ve yazma etkinliği her zaman birlikte yürütülmeli, öğrencilere okumasını öğrendikleri cümle ve kelimeler aynı zamanda yazdırılmalıdır."

Yazıda İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün küçük araştırmalardan yola çıkarak genellemeler yapıldığı, oysa, bu yöntemin yıllardan beri okullarda denenerek olumlu sonuçlar alındığı, önemli olanın da bu olduğunun

belirtildiği kaydedilmiştir.

Yazının sonunda yazar "Kim Haklı?" sorusunu soruyor ve "Hepimizin dileği, bir uzmandan gelen bu uyarının dikkate alınarak okuma - yazma sisteminin gözden geçirilmesi." diyor. Bu dileğin altında, harf yöntemine bir dönüş isteğinin yer aldığı anlaşılıyor.

Yazıda Sayın Doç. Dr. Banu Öney yukarıdaki iddialarını kanıtlamak amacıyla şu saptamaları yaptığından söz edilmektedir:

"1- Bu uygulama, son yıllarda yapılan tüm araştırmalara ters düşmektedir. Çocuklar, ses - harf karşılıklarına daha duyarlıdır. Bu bakımdan. Türkçe, harf yöntemiyle kolay öğretilir.

2- Tümce yöntemi, çocukların dikkatlerini dağıtıyor.

3- Okuma geç oluşuyor; çocuklar sadece ezberlediklerini okuyor.

4- Harfleri öğrenen çocuklar, cümleleri (kelimeleri) öğrenen çocuklardan daha erken okuyor.

5- Sözcüklerin okunması, analitik bir şekilde, içindeki seslere dikkat edilerek yapılıyor. (A.g. yazı, s. 9)

6- Okuma sorunları olan çocuklar incelendiğinde, okuma düzeyi düşük olan çocukların büyük bir kısmının sözcüklerdeki sesleri oluşturamayan çocuklar olduğu görülüyor. (A.g. yazı, s. 9)

7- Seslerin, aylar sonra değil de, en başta öğretilmesinin hiç bir sakıncası yok." (A.g. yazı, s. 9)

Sözü geçen yazıda kimin haklı, kimin haksız olduğu soruluyordu. Buna geçmeden önce, bu konuda "Çağdaş Eğitim" adlı öğretmen meslek dergisinin 1988 yılında 136, 137, 138 ve 139. sayıları ile aynı derginin Aralık 1989 ayında çıkan 150. sayısında "İlk okuma

ve Yazma Öğretiminde Yöntem Sorunu" başlıklı yazılarımda açıklamalar bulunduğunu hatırlatmak isterim. Yine aynı derginin Kasım 1993 sayısında yayımlanan "Okuma'nın Mekanizması ve Okuma Aracının Bazı Nitelikleri" başlıklı yazımız da bu konu ile ilgilidir.

Önce yukarıdaki iki iddia ile ilgili görüşlerimizi, sanki saldırı kendimize yapılmış gibi açıklayalım:

İddia : 1 - (Tümce yöntemiyle) "çocuklar, okuma ve yazmayı zor ve geç öğreniyorlar."

Cevap : 1- Bana öyle geliyor ki, gerek bu iddiada ve gerek yazının tümüne egemen olan havada "okuma" olgusu yanlış algılanıyor. **Okuma, kısaca, yazı işaretlerinden anlam çıkarmaktır.** Çocuk, bir yazı işaretini gördüğü zaman ondan bir anlam çıkarıyorsa, o yazı okunmuş demektir. Örneğin, çocuk, **okul** yazısını gördüğü zaman, onun zihninde **okul** canlanıyorsa, yahut çocuk **okul** kavramını anımsıyorsa, burada bir okuma eylemi söz konusudur. Tümce yönteminde bu, harf yönteminde olduğu gibi zaman almaz, âdeta yıldırım hızıyla gerçekleşir. Burada, bir zorluk ya da geç öğrenme söz konusu değildir. Bu, sözlü de olabilir. Ama, bir harften, çocuk bir anlam çıkaramaz.

"Okuma" olgusunun zıddı "seslendirme" dir. "Seslendirme"de ağızdan bir ses çıkar; fakat, çocuk bunu anlamaz. Bu durumda, çocuk, "ağızdan çıkan âdeta duymamış" gibi bir davranış gösterir. Bu da, ilkokuma ve yazmayı harf ya da ses yöntemiyle öğrenenlerde görülür. Bunu, kendi okul yaşamımızda çok sık görmüşüzdür.

Konunun içinde olmayanlar "okuma" ile "seslendirme"yi bir birine karıştırırlar. Velilerin ve bazı eğitimcilerin okumadan anladığı, işte bu "seslendir-

me" olgusudur.

İddia : 2- "..... tüm dengelim yönteminden yola çıkarak uygulanan, çözümlene tekniğinin anlamsız olduğunu, harf öğretmenin bir sakıncası olmadığını söyleyenlerin seslerini yeterince yükseltmemesi sistemin sorgulanmasını engelledi."

Cevap: 2- Bu iddiada birkaç noktaya dokunmak gerekir:

a) Bir kez, bu yöntemin (tümce yönteminin) başka bir adı "tüm dengelim" değildir. Tüm dengelim, mantıkta bir uslamlama (muhakeme) yöntemidir. Bu yöntemle hiçbir ilgisi yoktur. Tümce yöntemine, çözümlene yöntemi (tahlil, analiz) yöntemleri de denildiğini yukarıda belirtmiştik.

b) Harf öğretmenin sakıncalı olmadığı söyleniyor. Tabii, harf öğretmek sakıncalı değildir. Bunu, zamanı gelince çocuk öğrenecek. Ama, başlangıçta sakıncalıdır. Çünkü, çocuğun dikkatinin tek bir harf üzerinde toplanmasına ve sonuç olarak normal görme alanının, egzersiz sonucu yapay olarak daralmasına yol açar. Bu durum, ilerde okumada zorluk meydana getirir.

c) "Seslerini yeterince yükseltmemek" diye bir durumun olduğunu sanmıyorum. En azından, en çok satan gazetelerden birinin ekinde böyle bir yazı yayımlanmıştır.

Şimdi de kanıt niteliğinde - eğer kanıt - ileri sürülen görüşlere değinelim:

Kanıt : 1 - "Bu uygulama son yıllarda yapılan tüm araştırmalara ters düşmektedir."

Cevap : 1 - Söz konusu araştırmalar nelerdir? Bu araştırmalar nerede ve kaç kişi üzerinde yapılmıştır? Evrensel geçerliği ne ölçüdedir? Bunlar Türkiye'de yayımlanmakta olan bir

bilim dergisinde yayımlanmış mıdır? Çocukların, ses - harf karşılıklarına duyarlı olduğu belirtiliyor. Böyle ise, bunun böyle olması, okumaya verilen "anlam" bakımından, harf yönteminin uygulanmasını gerektirmez. Çocuk, harfin sesine gösterdiği duyarlılığı, sözcük ya da tümcenin sesine de gösterir. Okumada önemli olan, ses değil, anlamdır.

Kanıt : 2 - "Tümce yöntemi çocukların dikkatlerini dağıtıyor."

Cevap : 2 - Böyle bir durum varsa, bu, tümcenin uygun olarak seçilmemiş olmasından ve öğretmenin tutumundan ileri gelebilir. Kısa sözcük ve tümcelerde böyle bir sakınca görülmez.

Kanıt : 3 - "Okuma geç oluşuyor; çocuklar, sadece ezberlediklerini okuyorlar."

Cevap : 3 - Her şeyde olduğu gibi, okuma - yazmanın öğrenilmesinin de bir süresi ve öğrenme hızı vardır. Bazı şeylerin öğrenilme hızı başlangıçta ağırdır, bir süre sonra hızlanır. Okuma da böyledir. Bunu yapay olarak hızlandırmak mümkün değildir. Mümkün olsa bile, bu, neye yarayacak? Çocuk, zamanı gelince öğrenecek. Telaş etmeye gerek yok, Endişeye de gerek yok. Başlangıçtaki ezber, zaman içinde anlamlı çözümlenmeye dönüşecektir. Bu konuda tarihsel açıdan, **J.J. Rousseau**'nun "Eğitimde, amaç gerçekleşmek koşulu ile, zaman kaybetmek esastır." şeklindeki bir paradoksunu da hatırlamak gerekir.

Kanıt : 4 - "**Harfleri öğrenen çocuklar**, tümceleri ve sözcükleri öğrenen çocuklardan daha erken okuyor."

Cevap : 4 - Eğer böyle bir durum varsa, burada "okuma" denilen şey, bir "seslendirme"dir; okuma değildir. Harfleri esas alan bir okuma ve yazma öğretiminde anlam, çok sonraları ortaya çıkar. Bu da okumanın amacına

ters düşer. Ağızdan çıkan seslere pek bakmamak gerekir. Bu, okuduğunu anlama testleri ile kolayca denetlenebilir.

Kanıt : 5 - "Sözcüklerin okunması, analitik bir şekilde, içindeki seslere dikkat edilerek yapılıyor."

Cevap : 5 - Aynı sorun. Anlamsız okuma olmaz.

Kanıt : 6 - Okuma sorunları olan çocuklar incelendiğinde, okuma düzeyi düşük olan çocukların büyük bir kısmının sözcüklerdeki sesleri oluşturmayan çocuklar olduğu görülüyor."

Cevap : 6 - Bunun nedenini, okumayı öğretme yönteminden başka nedenlerde aramak gerekir: Yeteri kadar konuşma yaptırmadan okuma ve yazma yaptırmak, ağız yapısındaki anormallikler gibi.

Kanıt : 7 - "Seslerin (harfler denemek isteniyor), aylar sonra değil de, en başta öğretilmesinin hiç bir sakıncası yok."

Cevap : 7 - Yukarıda da belirttik. Çok sakıncalı. Çocuğun görüş alanı, yapay olarak daralır; okuma hızını keser; anlamayı zorlaştırır, kekeleyerek ve anlamsız seslendirmeye yol açar. Hemen belirtelim ki, böyle bir okuma olmaz.

İlkokuma ve yazmayı öğretmek bir eğitim bilimi (pedagoji) sorunudur. Bilindiği üzere, eğitim, üç aşamadan geçmiştir: (1) Teolojik, (2) Filozofik, (3) Bilimsel. 20. yüzyıl, bilimsel bir eğitim anlayışını yansıtır. Burada önemli olan, filozofik dönemde olduğu gibi öznel, mantığa dayalı kişisel kanılar değil, nesnel gerçeklerdir. Eğitimin amaçları gibi yöntemleri de bu gerçeklerden çıkarılır. Bu da deney ve araştırma yapmayı gerektirir.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan, burada ayrıntısına girmediğimiz psikolojik deney ve araştırmalar, ilk okuma

ve yazma öğretiminde en etkili yöntemin tümce yöntemi olduğunu ortaya koymuştur. Bunun, bir dilin yapısı ya da diğer özellikleri ile ilgisi yoktur. Bununla birlikte, bilimde deney ve tartışma yolu kapanmış değildir. Koşulları iyi

hazırlanarak, bilimsel deneyler her zaman yapılabilir.

Bu durumda, sayın mektektaşımızın beyanlarının yanlış anlaşılmiş ve yanlış yansıtılmış olmasını ümit ederiz.